

ОЛЬГА ЛЕМЕШКО,

старший викладач

(Україна, Хмельницький, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького)

OLHA LEMESHKO,

senior instructor

(Ukraine, Khmelnytskyi, National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytskyi)

orcid.org/0000-0001-7145-4278

Критерії, показники та рівні сформованості готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон

Criteria, Indicators and Levels of Preparedness of Future Border Guard Officers to the Location of Non-Standard Situations at Checkpoints Across the State Border

У статті розглянуто теоретичні засади готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон. Проаналізовано конфліктологічні уміння в рамках формування конфліктологічної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників в процесі виконання посадових обов'язків в пунктах пропуску через державний кордон. Узагальнено теоретичні підходи науковців до визначення понять «критерій», «показник» та «рівень». Визначено критерії (особистісно-мотиваційний, когнітивно-інформаційний та діяльнісно-результативний) та обґрунтовано їх показники для досягнення високих результатів у підвищенні рівня досліджуваного поняття. Наведено рівні готовності (низький, середній і високий) майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон з урахуванням її внутрішньої структури. Враховано мотиваційну сферу, особистісні якості, а також знання, уміння і навички майбутніх офіцерів-прикордонників у сфері локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон.

Ключові слова: готовність, майбутні офіцери-прикордонники, критерії, показники, рівні, нестандартна ситуація, локалізація.

The article deals with the theoretical bases of preparedness of the future border guard officers to the location of non-standard situations at checkpoints across the state border. The conflict ability within the conflict formation preparedness of the future border guard officers in the performance of official duties at checkpoints across the state border has been analyzed. The theoretical approaches of scientists to the definition of the terms «criterion», «index» and «level» have been generalized. The criteria (personal and motivational, cognitive and informative and active and effective) and their indices to achieve good results in increasing the level of the researched concept have been determined. The level of preparedness (low, medium and high) of future border guard officers to the localization of non-standard situations at checkpoints across the state border have been given taking into account its internal structure. The preparedness of the future border guard officers to localization of non-standard situations at checkpoints across the state border depends on the motivation of educational activity.

Personal and motivational criterion characterizes the motivation and direction of future border guard officers to study the principles of non-standard situations, peculiarities of localization of non-standard situations at checkpoints across the state border, their attitude to the formation of preparedness for localization of non-standard situations. Cognitive and informative criterion characterizes the body of knowledge about the theory and practice of localization of non-standard situations at checkpoints across the state border. Active and effective criterion deals with skills of future border guard officers to use knowledge on physical effects to solve non-standard situations.

Key words: preparedness, future border guard officers, criteria, indicators, levels, non-standard situation, localization.

Постановка проблеми у загальному вигляді... У зв'язку зі змінами основних ризиків і загроз національній безпеці України, в результаті виникнення нових загроз на державному кордоні: міжнародна злочинність, тероризм, контрабандна діяльність, проведенням антитерористичної операції на сході України в прикордонній сфері виникла гостра необхідність у перегляді та вдосконаленні протидії цим факторам. Обстановка на державному кордоні постійно

ускладнюється, тому необхідно швидко реагувати на її зміни. Керівництво Державної прикордонної служби України вимагає підняти на високий рівень професійну підготовку персоналу та підрозділів в цілому та до дій з локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон зокрема. Основною метою навчання є формування готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон, а визначення критеріїв та показників цієї готовності допоможе з'ясувати стан сформованості зазначеного педагогічного феномену.

Аналіз досліджень і публікацій... Наукові розробки вітчизняних та зарубіжних учених, присвячені проблемі готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон: А. Балендр, Л. Балагур, В. Денисов, Є. Матусяк, О. Михайлишин, В. Уліч та ін. Проблему визначення критеріїв та показників готовності до вирішення конфліктних ситуацій в різні часи розв'язувало багато науковців: Г. Болтунова, З. Дринка, М. Коростелін, М. Трухан та ін.

Проте аналіз наукової психолого-педагогічної літератури показав, що проблема готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон досі не є висвітленою достатньо, так як поза увагою дослідників залишаються такі важливі аспекти цієї проблематики, як чітко визначені критерії, показники та рівні сформованості готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон.

Формулювання цілей статті... Метою статті є теоретичне обґрунтування та виділення критеріїв, показників, рівнів сформованості готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон.

Виклад основного матеріалу... Визначення критеріїв та показників готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон має важливе значення для з'ясування стану сформованості зазначеного педагогічного феномену та обґрунтування шляхів експериментальної роботи.

Поняття «критерій» у науковій літературі використовують для того, щоб виокремити й порівняти окремі сторони педагогічного об'єкта – процесу або явища. Критерій позначає сукупність показників, що дозволяє якісно та кількісно охарактеризувати стан об'єкта вивчення. У Словнику іншомовних слів критерій (від грецьк. *kriterion* – засіб судження, мірило) трактується як мірило для визначення, оцінки предмета, явища; як ознаку, взяту за основу класифікації [5, с. 305]. Окрім цього, для позначення ступеня сформованості критерію використовують поняття «показник». Показник – це якісні або кількісні характеристики сформованості якості, властивості чи ознаки педагогічного об'єкта; свідчення, доказ, ознака чого-небудь; наочні дані про результати якоїсь роботи, якогось процесу; дані про досягнення в чому-небудь; дані, які свідчать про кількість чого-небудь [11].

Критерій виражає найважливішу сутнісну ознаку, на основі якої можна оцінювати, порівнювати ті чи інші педагогічні явища. При визначенні критеріїв Ю. Бабанський [1], О. Барабанщиков [2], М. Нецадим [6], В. Полонський [7], О. Сидоренко [8], М. Скаткін [9] та ін. пропонують урахувати, що критерій повинен відображати найбільш суттєві, стійкі та повторювані особистісні ознаки курсантів; бути об'єктивними, тобто відображати ознаки, властиві курсантам, незалежно від волі й свідомості суб'єкта; об'єктивно оцінювати результат педагогічного впливу на особистість курсанта, охоплювати всі основні види життєдіяльності вищого військового навчального закладу (ВВНЗ), а також бути простим і зручним в роботі.

Вибір критеріїв визначається особливостями самого предмета дослідження. Наведемо найбільш актуальні підходи науковців. Так, наприклад, З. Дринка, досліджуючи готовність майбутніх вчителів до вирішення конфліктологічних завдань, використовує такі показники: конфліктологічні знання; гнучкість мислення; емоції, що їх людина виявляє у конфліктних ситуаціях; ставлення до насилля як способу вирішення конфлікту; мотивація конфлікту; поведінка в конфлікті та рівень суб'єктивного контролю при цьому; уміння формулювати конфліктологічні завдання, а також уміння виконувати конфліктологічні завдання з моделювання та прогнозування [4, с. 13].

В свою чергу О. Шупта, вивчаючи сутність готовності майбутніх перекладачів до професійної діяльності виділяє такі її критерії, як позитивна мотивація учіння; загальні та фахові знання, уміння та навички; професійно важливі якості, зокрема творчі здібності; самооцінка, самоконтроль, самокорекція перекладу як продукту творчої діяльності [10, с. 56].

Говорячи про формування конфліктологічної готовності студента – майбутнього спеціаліста як суб'єкта навчальної діяльності, Г. Болтунова виділяє у її складі три конфліктологічні уміння: уміння бачити та розуміти конфлікт; уміння прогнозувати та оцінювати наслідки конфлікту; володіння засобами діагностування, попередження та розв'язання конфлікту, використання

конфлікту у виховних цілях [3, с. 66].

Отже, результати теоретичного аналізу науково-педагогічної літератури і підсумки наукових досліджень, урахування структури готовності курсантів до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон, особливостей оперативно-службової діяльності офіцерів-прикордонників дозволяють стверджувати, що про сформованість готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон можна зробити висновок на основі врахування їх мотиваційної сфери, особистісних якостей, а також знань, умінь і навичок у сфері локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон. З огляду на це для оцінки рівня сформованості їх готовності до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон доцільно виокремити такі критерії: *особистісно-мотиваційний, когнітивно-інформаційний та діяльнісно-результативний*. Зазначені критерії оцінки рівня сформованості готовності курсантів до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон виявляються в показниках.

Ми з'ясували, що *особистісно-мотиваційний критерій* характеризує професійну мотивацію і спрямованість майбутніх офіцерів-прикордонників щодо вивчення основ про нестандартні ситуації, особливостей локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон, їхнє ставлення до формування готовності до локалізації нестандартних ситуацій. Також сюди можна віднести особистісні характеристики майбутніх офіцерів, які сприяють успішному формуванню готовності до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон. Мова йде про сформованість професійно необхідних якостей, зокрема самостійності, комунікативності, відповідальності, уміння долати труднощі, та ін.

Когнітивно-інформаційний критерій характеризує сукупність знань про теорію і практику локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон. Мова йде про знання в сфері класифікації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон, а також передбачені законом дії прикордонників при виникненні даних ситуацій.

Діяльнісно-результативний критерій стосується вмінь майбутніх офіцерів-прикордонників застосовувати знання про заходи фізичного впливу (зброї) з метою ефективного вирішення нестандартної ситуації, а також для самозахисту та захисту осіб, які перебувають в пункті пропуску при загрозі їх життю чи здоров'ю. Важливими є також уміння ведення комунікативного акту при нестандартних ситуаціях та ін.

Загалом визначено, що особистісно-мотиваційному критерію готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон відповідають такі показники: розуміння важливості готовності до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон; зацікавленість в набутті знань про особливості локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон; сформованість професійно необхідних якостей, які необхідні для локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон (самостійність, комунікативність, уміння долати труднощі, емоційно-вольова стійкість тощо); намагання підвищити свій рівень знань про особливості локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон.

У свою чергу з'ясовано, що когнітивно-інформаційному критерію готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон відповідають такі показники: системне бачення особливостей локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон; уявлення про теорію і практику локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон, про класифікацію нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон, а також передбачені законом дії прикордонників при виникненні даних ситуацій; знання правил, процедур та заходів фізичного впливу при локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон відповідно до чинного законодавства та відомчих інструкцій; розуміння загальних закономірностей розвитку нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон та основних правил комунікації для вирішення конфліктних ситуацій (суперечок).

Визначено, що діяльнісно-результативному критерію готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон відповідають такі показники: уміння швидко оцінювати рівень небезпеки ситуації, реагувати на неї та приймати правильні рішення щодо її локалізації; уміння застосовувати заходи фізичного впливу (зброї) з метою ефективного вирішення нестандартної ситуації, а також для самозахисту та захисту осіб, які перебувають в пункті пропуску при загрозі їх життю чи здоров'ю; уміння застосовувати засоби та методи фізичного впливу та ведення комунікативного акту при нестандартних ситуаціях; уміння здійснювати самоконтроль і самооцінку своїх можливостей щодо

локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон, критичність в оцінці своєї діяльності прагнення не допускати помилок.

Враховавши особливості готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон далі ми визначили рівні її розвитку у курсантів. Умовно ми виділили низький, середній та високий рівні розвитку готовності майбутніх офіцерів прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон.

Курсанти з *низьким рівнем* сформованості готовності до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон не завжди усвідомлюють важливість готовності до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон; їх зацікавленість в набутті знань про особливості локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон має ситуативний характер; професійно необхідні якості, які необхідні для локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон (самостійність, комунікативність, вміння долати труднощі, емоційно-вольова стійкість тощо) сформовані недостатньо; намагання підвищити свій рівень знань про особливості локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон виявляється періодично.

Курсанти із *середнім рівнем* сформованості готовності до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон в переважній більшості випадків усвідомлюють важливість готовності до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон; у них добре виражена зацікавленість в набутті знань про особливості локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон; переважно сформовано необхідні якості для локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон (самостійність, комунікативність, вміння долати труднощі, емоційно-вольова стійкість тощо); у більшості випадків виявляється намагання підвищити свій рівень знань про особливості локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон.

Курсанти з *високим рівнем* сформованості готовності до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон ґрунтовно і системно розуміють важливість готовності до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон; в них яскраво виражена зацікавленість в набутті знань про особливості локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон; сформовані й яскраво виражені професійно важливі якості, які необхідні для локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон (самостійність, комунікативність, вміння долати труднощі, емоційно-вольова стійкість тощо); намагання підвищити свій рівень знань про особливості локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон виявляється у всіх випадках.

Висновки... Таким чином, на основі узагальнення результатів аналізу психолого-педагогічної літератури можна стверджувати, що сформованість у майбутніх офіцерів-прикордонників готовності до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон слід оцінювати за трьома критеріями, які характеризують її структурні компоненти, зокрема особистісно-мотиваційним, когнітивно-інформаційним і діяльнісно-результативним. Використання зазначених критеріїв дозволяє виокремити три рівні сформованості у майбутніх офіцерів-прикордонників готовності до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон: низький, середній і високий. Це надає змогу визначити стан сформованості у майбутніх офіцерів-прикордонників готовності до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон.

До перспективних напрямів досліджень у даній сфері вважаємо визначення педагогічних умов і засобів удосконалення роботи з формування готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон.

Список використаних джерел і літератури/References:

- 1.Бабанский Ю. К. Введение в научное исследование по педагогике: учебное пособие для студентов пед. институтов / Ю. К. Бабанский, В. И. Журавлев, В. К. Розов и др. – М. : Просвещение, 1988. – 237 с. / Babanskiy Yu. K. Introduction to the scientific study of pedagogy: a training manual for students of pedagogical institutions / Yu. K. Babanskiy, V.I.Zhuravlev, V. K. Rozov i dr. – М. : Prosveschenie, 1988. – 237 s. [in Russian]
- 2.Барабанщиков А. В. Военно-педагогическая диагностика / А. В. Барабанщиков, Н. И. Дерюгин. – М. : ВУ, 1995. – 108 с. / Varabanshikov A. V. Military and pedagogical diagnostics / A. V. Varabanshikov, N. I. Deryugin. – М. : VU, 1995. – 108 s. [in Russian]
- 3.Болтунова Г. М. Формирование готовности учителя к разрешению конфликтных ситуаций в педагогическом процессе / Г. М. Болтунова // Оптимизация и интенсификация педагогического процесса в вузе и школе: межвуз. сб. науч. тр. – М. : Ишим, 1994. – 66 с. / Boltunova G. M. Formation of the teacher's readiness to the resolution of conflict situations in the pedagogical process / G. M. Boltunova // Optimization and

intensification of the educational process in a higher educational establishment and school: interestablishment collection of scientific works – М. : Ishim, 1994. – 66 s. [in Russian]

4. Дринка З. З. Дидактические условия подготовки студентов к решению профессиональных конфликтологических задач : автореф. дис. на соиск. науч. степ. канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика» / З. З. Дринка. – Калининград, 2000. – 20 с. / Drinka Z. Z. Didactic conditions of students preparation for the resolving of professional conflict tasks: Author's abstract. Dissertation for the degree of candidate of Pedagogical Sciences: specialty 13.00.01 «General pedagogics» / Z. Z. Drinka. – Kaliningrad, 2000. – 20 s. [in Russian]

5. Морозов С. М. Словник іноземних слів / С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. – К. : Наук. думка, 2002. – 680 с. / Morozov S. M. Dictionary of foreign words / S. M. Morozov, L. M. Shkaraputa. – K.: Nauk. dumka, 2002. – 680 s. [in Russian]

6. Нецадим М. І. Особливості застосування психологічної діагностики в процесі психолого-педагогічного забезпечення підготовки військових фахівців / М. Нецадим // Військ. освіта. – 2002. – № 10. – С. 3–14. / Neshchadym M. I. Peculiarities of the use of psychological diagnosis in the process of psychological and pedagogical support of military experts training / M. Neshchadym // Viisk. osvita. – 2002. – № 10. – S. 3–14. [in Ukrainian].

7. Полонский В. М. Оценка качества научно-педагогических исследований / В. М. Полонский. – М. : Педагогика, 1987. – 240 с. / Polonskiy V. M. Evaluation of the quality of scientific and pedagogical research / V. M. Polonskiy. – М. : Pedagogika, 1987. – 240 s. [in Russian].

8. Сидоренко Е. В. Методы математической обработки в психологии / Е. В. Сидоренко. – СПб. : Речь, 2002. – 350 с. / Sidorenko E. V. The methods of mathematical processing in psychology / E. V. Sidorenko. – SPb.: Rech, 2002. – 350 s. [in Russian].

9. Скаткин М. Н. Методология и методика педагогических исследований / М. Н. Скаткин. – М. : Педагогика, 1986. – 152 с. / Skatkin M. N. Methodology and methods of educational researches / M. N. Skatkin. – М. : Pedagogika, 1986. – 152 s. [in Russian].

10. Шупта О. В. Формування готовності до професійної творчої діяльності майбутніх перекладачів : дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / О. В. Шупта. – Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2005. – 242 с. / Shupta O. V. Formation of readiness to professional creativity of future translators: Dissertation for the degree of candidate of Pedagogical Sciences: speciality 13.00.04 / O. V. Shupta. – Ternop. nats. ped. un-t im. V. Hnatiuka. – Ternopil, 2005. – 242 s. [in Ukrainian].

11. Dale, P. Military Fitness / Patrick Dale. – Robert Hale Ltd, 2012. – 176 p.

Дата надходження статті: «15» серпня 2016 р.

Стаття прийнята до друку: «02» вересня 2016 р.

Рецензенти:

Мірошниченко В. – доктор педагогічних наук, професор

Андрощук О. – доктор технічних наук, професор

Лемешко Ольга – старший викладач кафедри англійської мови Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, e-mail: lemshkolia@mail.ru

Lemeshko Olha – senior instructor of the english language department of National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytskyi, e-mail: lemshkolia@mail.ru

Цитуйте цю статтю як:

Лемешко О. Критерії, показники та рівні сформованості готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон / Ольга Лемешко // Педагогічний дискурс. – 2016. – Вип. 21. – С. 75–79.

Cite this article as:

Lemeshko O. Criteria, Indicators and Levels of Preparedness of Future Border Guard Officers to the Location of Non-Standard Situations at Checkpoints Across the State Border, *Pedagogical Discourse*, 2016, Issue 21, pp. 75–79.